

Maija Sirkjärvi

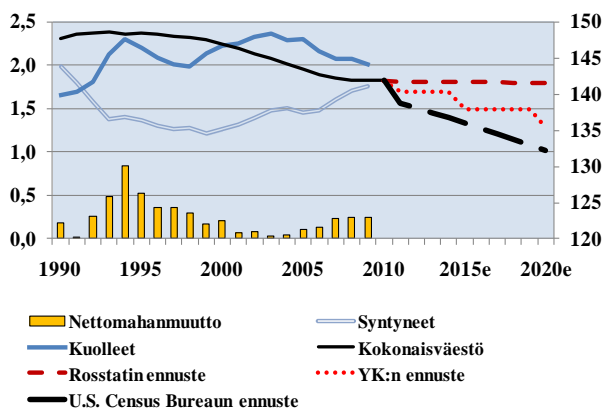
Väestön supistuminen varjostaa Venäjän kehitystä

Venäjän väkiluku oli tammikuussa 2010 noin 142 milj. henkeä, mikä teki siitä väestöllä mitattuna maailman yhdeksänneksi suurimman valtion. Väestö on kuitenkin supistunut jo yli viisitoista vuotta. Lähes kaikki ennusteet osoittavat väestön supistumisen jatkuvan, ja etenkin työikäisten osuus väestöstä pienenee.

Transition synkkä perintö

Venäjän väestömäärä saavutti huippunsa vuonna 1993, jolloin se oli lähes 149 milj. henkeä (kuvio 1). Syntyneiden lukumäärä pieneni merkittävästi 1990-luvulla, ja vuosittainen kuolleiden määrä on ylittänyt syntyneiden määrän vuodesta 1992 lähtien.

Kuvio 1. Venäjän väestökehitys (miljoonaa henkeä), kokonaisväestö ja ennusteet oikea akseli

Lähde: Rosstat, YK, U.S. Census Bureau.
Vuodet 2011–2020:ennuste.

Väestön kehitystä on selitetty mm. alkoholin ja tupakan runsaalla kulutuksella, terveydenhoidon laadun romahduksella, ympäristösaasteilla sekä väestön tulojen dramaattisella pienenemisellä. Vuonna 1992 yli kolmasosa väestöstä eli tuloilla, jotka olivat alle virallisen toimeentulominimin. Taloudellisen epävakauden katsotaan vaikuttavan syntyvyyden supistumiseen.

Maahanmuutto on osittain kompensoinut väestön supistumista. Nettomuutto oli voimakkainta heti Neuvostoliiton hajoamisen jälkeisinä vuosina, mutta vauhti on sen jälkeen hidastunut merkittävästi, vaikka viime vuosina muuttajien määrät ovatkin olleet hienoisessa kasvussa.

Vuonna 2008 venäläismiesten elinajanodote oli Rosstatin tietojen mukaan 62 vuotta ja naisten 74

vuotta. OECD-maiden keskimääräinen eliniänodote oli noin kymmenen vuotta korkeampi. Elinajanodote vaihtelee alueittain. Korkein elinajanodote, 80 vuotta, oli Kaukasiassa sijaitsevassa Ingušian tasavallassa, kun taas alin elinajanodote, 60 vuotta, oli Kaukoidässä Tšukotkan autonomisessa piirikunnassa.

Yleisin kuolinsyy vuonna 2009 oli Rosstatin tietojen mukaan verenkiertoelin- ja sydänsairaudet, jotka olivat syinä noin 60 prosentissa kuolemista. Mm. alkoholi altistaa näille sairauksille. Alkoholiin kuolevat etenkin työikäiset venäläismiehet (ks. BOFIT-viikkokatsaus 29/2009). Maailmanpankin tietojen mukaan vuonna 2006 aikuisten venäläismiesten kuolleisuusaste¹ tuhatta henkeä kohden oli keskimäärin 429. Esimerkiksi Kiinassa vastaava luku oli 153 ja Suomessa 138.

Väestö vähenee

Rosstatin ennusteen keskimmäisen skenaarion mukaan väestö vähenee vuoteen 2020 mennessä hieman alle 0,4 milj. hengellä (kuvio 1). Väestön väheneminen kuitenkin kiihtyy vuoden 2020 jälkeen, ja vuonna 2030 väestö tulee olemaan 139 milj. henkeä.

Myös paljon jyrkempiä ennusteita on esitetty. Kansainvälisiä demografiaennusteita tekevä U.S. Census Bureau ennustaa Venäjän väestön supistuvan noin 10 milj. hengellä vuoteen 2020 mennessä ja tästä edelleen 8 milj. hengellä vuoteen 2030 mennessä. YK ennustaa väestön olevan vuonna 2020 noin 7 milj. henkeä ja vuonna 2030 kaikkiaan 13 milj. henkeä pienempi kuin tällä hetkellä.

Ennusteissa katsotaan, että väestön vähenemiseen ovat syynä alhainen syntyvyys, korkea kuolleisuus ja hedelmällisessä iässä olevien naisten lukumäärän supistuminen. Jotta väestön lukumäärä pysyisi vakiona, jokaisen naisen tulisi kehittyneissä maissa saada tilastollisesti 2,1 lasta. Keskimäärin maailmassa niin kutsuttu korvaavan tason hedelmällisyysaste on ollut hieman korkeampi eli 2,33 lasta naista kohden kehitysmaiden korkeamman kuolleisuuden vuoksi. Rosstatin keskimääräisen skenaarion mukaan syntyvyysaste liikkuu seuraavan kahdenkymmenen vuoden aikana välillä 1,6–1,7 lasta synnytysikäistä naista kohden. YK:n ennusteen mukaan 15–49-vuotiaiden

¹ Aikuisten kuolleisuusaste määritellään Maailmanpankin mukaan todennäköisyydeksi kuolla ikävuosina 15–60. Luku siis selittää, kuinka suuri osuus väestöstä menehtyy ennen ikävuotta 60 senhetkisten kuolleisuusasteiden oloissa.

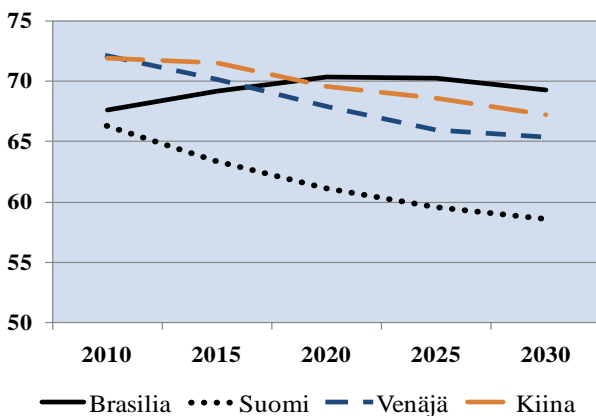
naisten määrä supistuu vuosina 2010–2030 noin 50 prosentista reiluun 42 prosenttiin.

Väestön supistumista tasapainottaa odotetun elinajan kasvu, joka YK:n mukaan pitenee vuosina 2010–2030 naisilla kolmella ja miehillä viidellä vuodella.

Työtekevä väestön osuus supistuu

Väestö ei pelkästään vähene vaan myös sen ikärakenne tulee muuttumaan. Yhteiskunnan huoltosuhteen kuvaamisessa käytetään kansainvälisissä vertailuissa ikäryhmää 15–64-vuotiaat vastaamaan keskimääräistä työtekevää väestöstä. YK:n ennusteen mukaan (kuvio 2) 15–64-vuotiaiden osuus koko väestöstä supistuu Venäjällä vuonna 2010 kirjatusta 72 prosentista 65 prosenttiin vuoteen 2030 mennessä. Maailmanpankin mukaan venäläiset opiskelevat keskimäärin 14 vuotta. Jos työn aloitusikävuotta nostaa viidellä vuodella ja eläkeikää laskee lähemmäksi Venäjän todellista eläkeikää, supistuu 20–59-vuotiaiden osuus 61 prosentista 50 prosenttiin vuosina 2010–2030.

Kuvio 2. Ikäryhmän 15–64-vuotiaat osuus koko väestöstä maittain, %

Lähde: YK.

YK:n ennusteen mukaan muihin ns. BRIC (Brasilia, Venäjä, Intia, Kiina) -maihin verrattuna Venäjä sijoittuu huoltosuhteensa osalta heikoimpaan päähän. Tosin erot eivät ole kovin merkittäviä: vuonna 2030 Venäjällä 15–64-vuotiaiden osuus on noin neljä prosenttiyksikköä pienempi kuin Brasiliassa, jossa on korkein osuus BRIC-maista. Brasilian ja Intian 15–64-vuotiaiden osuudet kasvavat vuosina 2010–2030, kun taas Venäjällä ja Kiinassa osuudet supistuvat. Sen sijaan moniin Euroopan maihin verrattuna Venäjä pärjää hyvin: vuonna 2030 mm. Saksassa ja

Suomessa 15–64-vuotiaiden osuudet koko väestöstä ovat alle 60 %.

Työntekijöiden osuuden supistuminen merkitsee kasvavaa räsitystä kansantalouden huoltosuhteelle. Eläkemenot rasittavat jo parhaillaan voimakkaasti Venäjän federation budjettia. Tänä vuonna jo lähes puolet federaatiobudjetin ennakoidusta 2 400 mrd. ruplan (62 mrd. euron) vajeesta muodostuu eläkerahaston tukemisesta. Vuoden aikana tehdyistä mittavista korotuksista huolimatta keskimääräisen eläkkeen suuruus (kesäkuussa 2010 noin 7 600 ruplaa eli noin 190 euroa) on edelleen huomattavasti pienempi kuin keskimääräiset palkkatulot (21 600 ruplaa eli noin 550 euroa) ja ainoastaan jonkin verran suurempi kuin virallinen toimeentulominimi (5 520 ruplaa eli noin 140 euroa). Niinpä eläkkeiden korottamiseen on todennäköisesti lisäpainetta myös tulevaisuudessa.

Ratkaisuja väestöongelmiin?

Demografiset kysymykset ovat nousseet jälleen keskiön presidentti Dmitri Medvedevin kaudella, ja ratkaisuja väestöongelmiin on etsitty mm. työperäisestä maahanmuutosta. Federaation maahanmuuttolaitoksen mukaan ulkomaalaisten työntekijöiden maahanmuuttokiintiötä tullaan kasvattamaan tämänhetkisestä vuotuisesta 200 000 työntekijästä 280 000 henkeen vuodesta 2013 alkaen. Lisäksi työperäisen maahanmuuton byrokratiaa on pyritty helpottamaan mm. lakimuutoksien avulla. Parannukset ovat kuitenkin suhteellisen vaatimattomia.

Ratkaisuksi väestön ikääntymisen aiheuttamiin ongelmiin on ehdotettu myös eläkeiän nostoa. Tällä hetkellä virallinen eläkeikä on miehillä 60 vuotta ja naisilla 55 vuotta. Ne kuuluvat Euroopan alhaisimpiin. Venäjällä työnteko ei kuitenkaan perinteisesti lakkaa ihmisten siirryttyä eläkkeelle, vaan monet jatkavat työskentelyä.

Parhaimmassakin tapauksessa julkisen vallan toimenpiteet vaikuttavat väestökehitykseen hyvin hitaasti. Vuoteen 2030 mennessä työikään tulevat ovat jo käytännössä syntyneet eli on selvää, että Venäjän huoltosuhte heikkenee lähivuosina. Tällöin työn tuottavuuden parantamisesta tulee entistäkin tärkeämpää. Tässä suhteessa Venäjällä on paljon tehtävää; konsulttiyhtiö McKinseyn vuonna 2009 tekemän selvityksen mukaan työn tuottavuus Venäjällä on 26 % Yhdysvaltain vastaavasta.

Maija Sirkjärvi on BOFITin ekonomisti.